

Herczeg Ferenc összkiadásai a Singer és Wolfnernél. Herczeg Ferenc (1863–1954), a két világháború közötti Magyarország hivatalos „írófejedelme” meglehetősen szerencsés embernek számíthat az utókor szemében. Írói létének külső tényezői számára szinte végig magától értetődően adottak voltak. Más írótól eltérően Herczeg soha egy pillanatig nem volt kiadó, vagy éppen – ha erre szükségé volt – biztos állást adó sajtóorgánium nélkül.

Első írásai 1885-ben jelentek meg a szülővárosa, Versec hetilapjában a *Délvidéki Nemzetőr*-ben. „A fővárosi lapok, melyeket időközben ugyancsak megrohamoztam, akkor még elszántan védekeztek ellenem.”¹ A helyzet pár év múlva változott meg. Első regényét egy kiadó pályázatára írta 1889-ben, még hozzá az államfogházban, ahova azért került, mert párbajban megölt egy katonatisztet. A kiadó a szintén 1885-ben indult Singer és Wolfner volt, az „Egyetemes Regénytár” című sorozatuk részére írták ki a jelíges pályázatot, amelynek bírálói Benedek Elek, Mikszáth Kálmán és Fái J. Béla voltak. Benedeknek rögtön megtetszett a kézirat.

„Ez már regény! – kiáltottam fel a sok rossz regény olvasása után, s ajánlottam a megjutalmazását. Ezer korona volt a pályadíj. Alig néhány hete jelent meg néhány apró lélegzetű tárcája, nem volt nehéz megtalálnom az atyafiságot a tárcák, s a regény közt. Szinte bizonyos voltam abban, hogy a regényt a sváb fiú írta. Emellett bizonyított az is, hogy néhol még küzdeni látszott a magyar nyelvel.”

Éppen emiatt nem tetszett Fáinak (Mikszáth nemigen folyt bele a pályázat értékelésébe), így csak dicséretet kapott a mű.² Egyébként is nem felelt meg a pályázat feltételeinek: valamivel hosszabb volt. Ám pár nappal később a kiadó, Wolfner József személyesen kereste fel az író-t a lakásán, hogy ajánlatot tegyen neki a regénye kiadására. Herczeg a ki nem adott pályadíjat kérte – és meg is kapta. Így tehát már az első nagyobb művét kiadták, mondhatjuk, hogy a kiadó kérésére, és olyan feltételekkel, amilyeneket Herczeg akart.³ Nem csoda hát, hogy a későbbiekben is, amikor az átlagos írói honorárium a könyv fűzött árának 10%-a volt, ő húszat kapott...⁴

Első könyvét tehát maga Benedek Elek bírálta, ő maga „törölte ki a fölösleget” belőle,⁵ az első „külső” bírálatot pedig Beöthy Zsolt mondta róla: „igazi elbeszélő. Mikor ezt írta, talán Spielhagen⁶ járt az eszében, de majd meg fogja találni önmagát. Üzenem Wolfnernek, hogy beszélni szeretnék azzal az emberrel. Tud írni.”⁷ Hamarosan más írók is megismerték és értékelték: pl. a szigorú ítéletű kritikus, Ambrus Zoltán egy akkoriban közkeletű versike szerint állandóan dicsérte.

Az első önálló kötetétől kezdve nem voltak megjelenési gondjai: valamennyi művét azonnal kiadták, még hozzá – magyar írónál alighanem egyedülálló módon – ugyanaz a kiadó. Ahogy Herczeg idézi Renan mondását: „Minden önmagát becsülő író csak egy kiadónál jelenteti meg munkáit.”⁸ Persze ez nem önbecsülés kérdése, hanem inkább a szerencséé. Pl. Ady Endrének ebben sokkal kevesebb szerencséje volt, pedig maga Wolfner tanácsolta neki egyik levelében:

„A szerzőnek mindig érdeke, hogy összes könyvei lehetőleg egy kiadónál jelenjenek meg. A kiadó sokkal többet áldozhat terjesztésére, ha több könyvről – mintha csak egy könyvről van szó. Kedves Uramnak három könyve eddig három kiadónál

¹ HERCZEG Ferenc: *Hűvösvölgy*. Bp. 1993. 136.

² BENEDEK Elek: *Édes anyaföldem. II.* Bp. 1993. 54–55.

³ *Herczeg Ferenc emlékezései*. Bp. 1985. 225.

⁴ VARGA Sándor: *Interjú Timár Andorral*. = A Könyv 1973. 4. sz. 35–36.

⁵ CSATHÓ Kálmán: *Herczeg Ferenc*. In: *Uő: Íróársak között*. Bp. 1965. 174.

⁶ Spielhagen, Friedrich (1829–1911), német író.

⁷ *Herczeg Ferenc emlékezései*. Bp. 1985. 227.

⁸ HERCZEG Ferenc: *Hűvösvölgy*. Bp. 1993. 175.

jelent meg. Ajánlom, válassza azt a kiadót, akivel az összekötetés a legkellemesebb és az újabb könyveit mind egy helyen adja ki.”⁹

A javaslat bölcs józanságra és nagy könyves üzleti tapasztalatra vall, de persze ehhez olyan kiadó és olyan szerző kell, akik egymásra tudnak hangolódni. Herczeg és Wolfner esetében ez a kapcsolat szinte tökéletes volt. Az első időkben Wolfner még beleszólt Herczeg írásaiiba, pl. hogy meghaljon-e a *Simon Zsuzsa* című regény hősnője, de aztán ő maga is rájött, hogy ez nem volt szerencsés.

Első regénye megjelenése után hamarosan felkeresi Kiss József, *A Hét* szerkesztője, és felkéri, hogy írjon a lapjába. Nemsokára pedig Rákosi Jenő hívja, és állást ajánl neki a lapjánál a *Budapesti Hírlap*nál. Herczeg tehát egy csapásra befutott író lett, a korszak legnagyobbjai keresték meg hogy dolgozzon nekik. A következő években, évtizedekben több folyóirat szerkesztője vagy munkatársa volt, leginkább azonban a nevével 50 évig fémjelzett *Uj Idők* ismeretes. Ez a hetilap szinte Herczeg személyére volt szabva, az ő ízlése és ítélete volt a hangadó mindenben, de a lap író és kiadó közös munkája volt: együtt érték el a hihetetlenül magas 50–60 000-es példányszámot, büszkén mondhatták, hogy ennél több olvasó ember aligha volt az országban.¹⁰ Szinte egy saját könyvklubot tudtak szervezni a folyóirat előfizetőiből, az ún. „úri középosztályból”, amely azokban az időkben rendszeresen tudott költeni a könyvekre. A lap nélkül aligha lett volna Herczegből „írófejedelem”, s maga a kiadó is annyira összeforrt az *Uj Idők*kel, hogy a korszak végén felvette folyóirata nevét. Nem véletlen, hogy – a közben politikai karriert is befutó, felsőházi tag – Herczeg Ferenc a kiadó részvénytársaság egyik igazgatója is lett...

Nem csoda hát, hogy a Singer és Wolfner már a századfordulón kiemelten kezelte legkedvesebb írójának műveit. Fitz József Herczeg-bibliográfiája¹¹ szerint már 1899 óta „Herczeg Ferenc munkái” sorozatcímmel jelentek meg az író könyvei. Az „első teljes kiadást” – ugyanezzel a címmel – húsz kötetben 1908-ban hirdeti a kiadó. Mint írják, a „népszerű szerző munkái most jelennek meg először egyöntetű kiadásban”, méghozzá „előkelő, modern stílusú” szürke és zöld színekből álló kötésben, „gondos, nagybetűs” nyomtatásban, meglehetősen vastag papíron (hogy a rövidebb regények is kitegyenek egy kötetet) 108 koronáért.¹² Egyébként a *Magyar könyvészet* vonatkozó kötetei szerint 1911–1914, valamint 1922–1935 között jelentek meg könyvek ilyen sorozatcímmel.

A Magyar Irodalomtörténeti Társaság folyóirata, az *Irodalomtörténet* 1925-ben egy cikket jelentetett meg, amelyet az *Uj Idők* is idézett. A cikkíró kérdezi benne, hogy miért nem volt Herczegnek jubileuma, ünnepe a 60. születésnapja alkalmából? Az, hogy az író kijelentette, hogy ő nem megy el ezekre, nem jelent semmit: ha ő nem is megy el ezekre, a szelleme akkor is ott lett volna az ünnepeken – és végül is ezt a szellemet ünnepelné az ország.

A kiadó még éppen időben kapott észbe: ha már a 60. születésnapját nem tudta kihasználni a könyvüzlet szempontjából, adódik egy másik évforduló. 1925-ben lesz írói működésének 40. éve. „Ezt pedig impozánsan fogja megünnepelni a magyar könyvkiadás. Nem ugyan szónoklattal, hanem kulturcselekedettel: Herczeg Ferenc összes műveinek nemzeti díszkiadásával, amely hamarosan megjelenik.”¹³ Maga az író csak annyit mondott erről a visszaemlékezéseiben, hogy „a kiadó azért kiadó, hogy újat egyengesse a gyűjteményes díszkiadásnak.”¹⁴

⁹ Wolfner József levele 1909-ben. In: *Ady Endre levelei. II.* Bp. 1983. 256.

¹⁰ VARGA Sándor: *Visszaemlékező: Almási Gusztávné.* = A Könyv 1988. 4. sz. 113.

¹¹ Megjelent a – később említendő – Herczeg Ferenc emlékkönyvben, illetve külön is: FITZ József: *Herczeg Ferenc irodalmi munkássága.* Bp. 1944. /Bibliográfiai füzetek 5./

¹² *Uj Idők* 1908. II. 602.

¹³ *Uj Idők* 1925. II. 405.

¹⁴ HERCZEG Ferenc: *Húvösvölgy.* Bp. 1993. 136

Ezt az összkiadást, amelyet most már Jubiláris díszkiadásnak neveztek (talán mert a „nemzeti” jelző túlzásnak tűnt: addig csak Jókai Mórnak volt „nemzeti” kiadása), három részletben, tíz kötetenként fogják kiadni – írták később. Az ára az összesnek 3 millió korona volt, de természetesen külön is meg lehetett venni a sorozatokat 1 millióért, esetleg kilenchravi részletfizetésre is. Egy esztendőn belül meg fog jelenni mind a három sorozat.¹⁵ A könyvek famentes papíron, kék egész vászonkötésben, „művészi aranyozással” kerülnek forgalomba. Az első kötetet az író legújabb arcképe, Glatz Oszkár rajza díszíti, amelyet Herczeg saját kezűleg aláírással lát el. Rögtön hozzáfűzöm, hogy jómagam láttam két példányt ebből az első kötetből, s bizony a két aláírás teljesen különbözik egymástól...

A kötetek összeállításakor, ha teheték, a meglévő korábbi szedéseket használták fel újra, csak a címlapot cserélték le és beraktak az elejére egy főcímlapot. Így tehát azok a kötetek, amelyekben több mű található emiatt ismétlődő oldalszámúak – tulajdonképpen több különálló kötet kolligátumai. Először a regényeket sorolták be, majd az elbeszélésköteteket, végül a színműveket – de ezen belül nemigen bukkanhatunk semmi rendezőelvre. A legelső számú a *Pogányok* volt, ez a reprezentatív és híres regénye. Egyébként a teljes kiadás nem jelent meg egy év alatt, ahogy ígérték, a harmadik tíz kötetet 1928 februárjában kezdik hirdetni. Az összkiadás most már 240 pengőbe került.¹⁶

A nagy sikerre való tekintettel, és mivel Herczegnek újabb művei születtek, a sorozatot 1929-ben megtoldották újabb 10 kötettel, amely 80 pengőbe került. A művek sorrendje az első 30 kötet szerint alakult, a különbség csak annyi volt, hogy az elbeszélések után helyet kapott két tanulmánykötet is. A sorozathoz tartozik egy külön kötet, amely Surányi Miklós Herczeg-életrajzát tartalmazza, a negyven kötet címeinek felsorolását, valamint azoknak a listáját, akik megvették a teljes kiadást. Ebből láthatjuk hogy kb. 3000 budapesti és mintegy 8400 vidéki magánszemély és szervezet tehetta a könyvespolcára a negyven kötetet, ami egy ekkora sorozatnál hallatlanul magas példányszám.¹⁷

A Jubiláris díszkiadás „sikert aratott” magasabb szinten is: a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészeti Kara díszdoktorává nevezte ki az író, Debrecen és Nagycenk díszpolgárává fogadta, Szeged aranytollat ajándékozott neki, később örökös törvényhatósági taggá választotta, és a sorozat elnyerte az MTA nagydíját is...

Közben „a magyar ifjúság számára” egy újabb könyv jelent meg az íróról Rubinyi Mózes tollából. A tanulmány „új adataival s eredeti beállításával alapvető jelentőségű a Herczeg-irodalomban is.” De azért „kedves, könnyű hangja kiválóan alkalmassá teszi iskolai segédkönyvül a Herczeg-ünnepségek alkalmából.” Ára 10 000 korona.¹⁸

1933-ban, az író hetvenedik életévében kezdte el kiadni a Singer és Wolfner a „Herczeg Ferenc válogatott munkáinak emlékkiadása” című sorozatot, szintén negyven kötetben „népszerű kiadásban”. Ahogy a hirdetésben írják: „Olcsó ára lehetővé teszi, hogy Herczeg Ferenc művei vigasztaló szó gyanánt eljuthassanak mindenhová, ahol a kiváló költő minden szavát és írását áhítva várják.” A teljes gyűjtemény, két sorozatban 120 pengőbe került¹⁹ – vagyis feleannyiba mint a másik kiadás. Az újabbat rosszabb minőségű, vastagabb papír jellemzi, illetve bordó vászonkötés, amelyet az író aranyozott, kidomborodó arcképe díszíti.

¹⁵ Uj Idők 1926. I. 299.

¹⁶ Uj Idők 1928. 9. sz. címlapverző

¹⁷ Csak összehasonlításként: harminc évvel korábban Jókai Mór százkötetes nemzeti díszkiadását 4354-en rendelték meg, lásd: *A Jókai jubileum és a nemzeti díszkiadás története*. Bp. 1904. 236.

¹⁸ Uj Idők 1926. I. 502.

¹⁹ Uj Idők 1936. I. 222.

Egy időben a cég „nikkelezett fémből” készült „művészi kivitelű könyvállványt” küldött díjtalanul az *Uj Idők* azon előfizetőinek, akik a cég könyvosztályánál 50 pengő értékben könyveket rendeltek. A reklámfotón a csöből hajtogatott (akkor biztosan nagyon modernnek ható) állványon Herczeg ez utóbbi könyvsorozatát láthatjuk.²⁰

1941-ben jelent meg a *Herczeg Ferenc. Felsőszázados tagságának alkalmából írták a Petőfi Társaság tagjai* című (és alkalmú) könyv – furcsa módon a „Magyar regények” sorozatban. Ennek legelső írása Kornis Gyula százoldalas tanulmánya, amelyet pár évvel később önálló kötetben újra kiadnak, ugyanazt a szedést felhasználva. Újra kiadják a Surányi Miklós által írt életrajzot is.²¹

Nem hagyta ki a Singer és Wolfner az író 80. születésnapján kínálkozó lehetőséget. Részint kiadott három számozott bibliofil kiadványt: Herczeg három kisregényét félbörkötésben valódi aranynyomással 200 példányban 80 pengőért, ugyanez félvászonban, 800 példányban 50 pengőbe került. *A Magdaléna két élete* Batthyány Gyula, a *Szirusz* Hincz Gyula, a *Tűz a pusztában* Szalay Lajos illusztrációival készült. Valamennyi példányba belekerült az író és a rajzoló aláírása is.²²

De ez még nem elég a „Herczeg Ferenc ünnepi év”-hez. Megjelent egy emlékkönyv is, amelyet Kornis Gyula szerkesztett, s amelynek tanulmányait többek között Cs. Szabó László, Fekete István, Márai Sándor, Szabó Lőrinc stb. írta – pár év óta valamennyien az *Uj Idők* munkatársai. Az elején Horthy Miklós saját kezű köszöntője kapott helyet, ami nem véletlen: a kormányzó és az író jó viszonyban voltak egymással. Megtalálható volt a kiadványban Fitz József alapos és részletes Herczeg Ferenc-bibliográfiája is. A nagyalakú, közel 500 oldalas kötet „100 műnyomó papíron nyomtatott képet” is tartalmazott – az ára 54 pengő volt.

De a java még csak most jön: az *Uj Időkben* (az emlékkönyvvel együtt) dupla betétlapon²³ kezdik hirdetni Herczeg Ferenc műveinek újabb gyűjteményes kiadását, amely 80 műből áll, kb. 12 000 oldal famentes bibliapapíron 10 kötetben, fekete „amatőrjellegű művészi kötésben”. Az emlékkönyvvel együtt 540 pengőért kapható. Valójában már korábban, 1939-ben elkezdték a kiadását, akkor 200 pengőért hirdették.²⁴ Ez a kiadás már valamennyi addig megjelent Herczeg-kötetet tartalmazott, kivéve a kétrészes visszaemlékezéseket (*A várhegy*, *A gótikus ház*), amelyet nyilván arra az időre tartalékoltak, amikor majd megjelenik a harmadik rész is (de az majd csak jó pár évtized múlva, a rendszerváltás után jelenik meg *Hűvösvölgy* címmel). A művek sorrendje itt is műfajonkénti, ahogy az 1925-ös kiadásnál: regények, színművek, elbeszélések, tanulmányok, de ezen belül most szigorúan időrendben következnek a könyvek. Valóban a könyvek, ugyanis ezúttal sem készítettek új szedést a művekből, a korábbi nyomták újra, csak a címlapokon változtattak...

Összefoglalva tehát megállapíthatjuk, hogy Herczeg Ferencnek még életében, 18 év leforgása alatt három alkalommal jelent meg összegyűjtött műveinek teljes sorozata, ami minden bizonnyal egyedülálló a magyar irodalom és könyvkiadás történetében.

BÁLINT GÁBOR

²⁰ *Uj Idők* 1936. II. 720.

²¹ *Uj Idők* 1943. 39. sz. címlapverző

²² *Uj Idők* 1943. 38. sz. címlapverző

²³ Mivel Herczeg Ferenc szeptember 22-én született, ezért az 1943. szeptember 18-án megjelent 38. szám volt az „ünnepi szám”.

²⁴ *Uj Idők* 1939. I. 614.